

ANAYASA MAHKEMESİNE BİREYSEL BAŞVURUNUN İŞLEVİ, ETKİNLİĞİ VE RİSKLERİ

Güven Yarımbatman¹

Öz

Anayasa yargısı sınırlı devleti yaratmanın ve böylece insan hak ve hürriyetlerini korumanın en etkili araçlarından biridir. Anayasa yargısının temel hak ve hürriyetleri koruma işlevi bireysel başvurunun anayasa yargısının konularından biri haline gelmesi ile daha da artmıştır. Türkiye’de de bireysel başvurunun kabul edilmesiyle insan haklarının ve temel özgürlüklerin korunması ve gelişimi açısından önemli bir mesafe katedilmiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin, Anayasa Mahkemesini etkin bir iç hukuk yolu olarak kabulüyle birlikte anayasa yapıcının amaçlarından biri gerçekleşmiş, Anayasa Mahkemesi de bireysel başvurunun başladığı 2012 yılından bugüne değin çok sayıda başvuruyu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin önüne gitmeden iç hukukta çözebilmiştir. Ancak bireysel başvuru mekanizmasının etkinliği bazı tehditlerle karşı karşıyadır. Bireysel başvuru sayısındaki artışın sürdürülemez şekilde devam etmesi ve bireysel başvuru kararlarının icra edilmemesi, bireysel başvurunun önündeki en büyük risk faktörleridir. Çalışmamız bireysel başvurunun etkinliğine yönelik bu tehditleri konu edinmektedir.

Anahtar Kelimeler: İnsan hakları, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru, bireysel başvurunun işlevi, bireysel başvurunun etkinliği.

Jel Kodları : K10, K19

FUNCTION, EFFECTIVENESS AND RISKS OF INDIVIDUAL APPLICATION TO THE CONSTITUTIONAL COURT

Abstract

The constitutional judiciary is one of the most effective tools for creating a limited state and thus protecting human rights and freedoms. The function of the constitutional judiciary to protect fundamental rights and freedoms has increased even more as individual application has become one of the subjects of the constitutional judiciary. With the acceptance of individual applications in Turkey, a significant progress has been made in terms of the protection and development of human rights and fundamental freedoms. With the European Court of Human Rights' acceptance of the Constitutional Court as an effective domestic remedy, one of the aims of the constitution-

¹ Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, guvenyarimbatman@gmail.com, [ORCID: 0000-0003-4774-9724](https://orcid.org/0000-0003-4774-9724).

Atıf: Yarımbatman, G. (2024). Anayasa mahkemesine bireysel başvurunun işlevi, etkinliği ve riskleri. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(17), 98-110.

DOI: 10.54831/vanyuyuibfd.1470378

maker was realized, and the Constitutional Court has been able to resolve many applications in domestic law Since the inception of individual application in 2012 without going before the European Court of Human Rights. However, the effectiveness of the individual application mechanism faces some threats. The unsustainable continuation of the increase in the number of individual applications and the non-execution of individual application decisions are the biggest risk factors for individual applications.

Keywords: Human rights, individual application to the Constitutional Court, function of individual application, effectiveness of individual application.

Jel Classification : K10, K19

GİRİŞ

İnsan hakları kavramı düşünsel olarak çok eskilere dayanmakla birlikte özellikle 2. Dünya Savaşı sonrası kurumsallaşmış ve o güne kadar ülkelerin iç meselesi kabul edilirken uluslararası bir hüviyet kazanmıştır. Bunda savaşın yarattığı yıkımın ve acıların etkisi büyüktür. Ancak bu tarihten sonradır ki insan haklarını koruyacak uluslararası sözleşmeler ve mekanizmalar yapılmaya başlanmıştır.

Türkiye'nin de içinde yer aldığı Avrupa Konseyi ülkelerinin imzaladığı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve bu sözleşmede yer alan temel hak ve hürriyetleri etkin bir şekilde koruyacak olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin (AİHM) kurulması, insan haklarını uluslararası düzeyde koruyacak önemli bir adımdır. Temel hak ve özgürlükleri iç hukukta koruyacak bir başka etkili mekanizma ise anayasa mahkemeleridir. Anayasanın üstünlüğünün bir sonucu olarak kurulan anayasa yargısı, gerçekleştirdiği anayasal denetimle insan hak ve hürriyetlerinin önemli güvencelerinden biridir. Zamanla bireysel başvurunun da anayasa yargısının görevlerinden biri haline gelmesiyle anayasa mahkemeleri temel hak ve özgürlükleri iç hukukta etkin bir şekilde koruyan önemli bir araç haline gelmiştir.

1982 Anayasa'sı Türkiye'nin en tartışmalı ve üzerinde en çok değişiklik yapılan Anayasası'dır. Keza verdiği kararlar nedeniyle Anayasa Mahkemesi Türkiye'de üzerinde en çok tartışılan kurumların başında gelmektedir (Ergül, 2007: 1). Anayasa Mahkemesine 5982 sayılı Anayasanın Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'un 12.09.2010 tarihli referandumla kabulüyle bireysel başvuru hakkı getirilmesi hem Mahkeme açısından hem de insan haklarının korunması bakımından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Türkiye'ye karşı AİHM'e yapılan başvuruların sayısındaki artış ve Türkiye aleyhine verilen kararlar, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunun açılmasının en önemli sebeplerinden biri olmuştur. Nitekim bireysel başvuru yolu yalnız Anayasa'da teminat altına alınmış temel hak ve hürriyetlerden AİHS kapsamında olanlarla sınırlandırılmış, Anayasa'da var olan tüm hak ve hürriyetler bireysel başvuruya konu edilmemiştir. Kanun'un gerekçesinde de belirtildiği üzere AİHM'e yapılacak başvuruların önüne geçmek ve temel hak ve hürriyetlerin korunması bireysel başvuru yolunun temel amaçlarıdır. Bu çalışmada Anayasa Mahkemesinin bireysel mekanizma ile amaçlanan hedefleri ne ölçüde gerçekleştirebildiği istatistikî

verilerin de yardımıyla değerlendirilmeye çalışılmış, bireysel başvurunun etkinliğini azaltabilecek riskler ele alınmıştır.

İNSAN HAKLARI

Çeşitli tanımları bulunan insan haklarının çok bilinen ve yaygın tanımı “*insanın insan olmaktan kaynaklanan haklarıdır.*” (Akıllıoğlu, 1995: 1) Bir başka ifade ile “*bir kimsenin yalnız insan olması nedeniyle sahip olduğu en üstün ahlaki haklardır.*” (Donelyy, 1995: 22) İnsan hakları özellikle 2. Dünya Savaşı sonrası insan onuru kavramı üzerine inşa edilmiş, insan hakları kavramının kapsam ve sınırları konusunda birçok tartışma olmasına rağmen üzerinde uzlaşılan temel kavram insan onurunun korunması olmuştur (Akad, Dinçkol, Bulut, 2016: 252). İnsanın kişi olarak en yüksek akli ve ahlaki değerlerin, dokunulmaz, kaybedilmez bir öz değer sahibi olmasını ifade eden insan onuru ile kastedilen, insanın özü, öz değeri, başka bir ifade ile doğasıdır. İnsan onuru, insanın varlık nedeninin temelini oluşturur ve bu nedenle insanın doğuştan sahip olduğu bu onur vazgeçilmez ve devredilmezdir (Şimşek, 1999: 7-8).

İnsan haklarının uluslararası ölçekte korunması düşüncesi de yine 2. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkmıştır. Uluslararası düzeyde insan haklarını korumaya yönelik ilk çalışmalar, en önemli amaçlarından biri insan haklarını korumak ve geliştirmek olan Birleşmiş Milletler (BM) çatısı altında yapılmıştır. BM nezdinde insan hakları, bir taraftan yapılan uluslararası sözleşmelerle korunurken öte taraftan sözleşme dışı yollarla da korunmuştur. İnsan haklarının korunması amacıyla BM bünyesinde kurulan çok sayıda kuruluş bu amacı gerçekleştirme konusunda önemli bir işlev görmektedir (Kalabalık, 2013: 222). Uluslararası Ceza Mahkemesinin kurulması, uluslararası düzeyde insan haklarının korunmasında önemli bir başka aşamadır (Kalabalık, 2013: 243-244).

İnsan haklarının korunması amacıyla bölgesel düzeyde atılmış önemli bir adım da Türkiye'nin taraf olduğu AİHS ve sözleşmede belirtilen hakların korunması amacıyla kurulmuş olan AİHM'dir. Türkiye, 1987 yılında bireysel başvuru hakkını tanımış, 1990 yılında ise AİHM'in zorunlu yargı yetkisini kabul etmiştir (Salihpaşaoğlu, 2009: 266) Bu tarihten sonra AİHM Türkiye'de insan haklarının korunması ve gelişmesi konusunda önemli bir işlev görmüştür.

İnsan hakları uluslararası ölçekte olduğu kadar ulusal ölçekte de korunmaktadır. Bu korumayı öncelikle gerçekleştirecek olan yargı erkidir. Zira insan hak ve hürriyetlerinin korunması yargının varoluş nedenidir. İktidar karşısında kişinin temel hak ve hürriyetleri ancak bağımsız bir yargı ile korunabilir. Anayasanın üstünlüğünün yargısal yolla korunması amacıyla kurulan ve böylece iktidarı sınırlandıran Anayasa Mahkemeleri, zaman içinde geleneksel norm denetiminin yanı sıra bireysel başvuruları da inceleme görevini üstlenerek kişi hak ve hürriyetlerinin iktidar karşısında korunmasında önemli bir işlev görmeye başlamışlardır.

BİREYSEL BAŞVURUNUN TANIMI VE İŞLEVİ

Almanya’da anayasa şikâyeti, Latin Amerika ve İspanya’da amparo (Baamonde, 2009: 101) Türkiye’deki kullanıldığı şekliyle bireysel başvuru hakkı; anayasada güvence altına alınmış belirli temel hakları, kamu gücü kullanan idare makamları ve yargı organları tarafından ihlal edilen kişilerin son çare olarak Anayasa Mahkemesine başvurabilmelerine imkân tanıyan bir kanun yolu olarak tanımlanabilir (Erdinç, 2015: 87; Anayurt, 2019: 704).

Türkiye’de bireysel başvuru hakkı 5982 sayılı Kanun’la Anayasa’nın 148. maddesine eklenen 3, 4 ve 5. fıkra ile getirilmiştir. Anayasa’nın 148. maddesinin 3. fıkrasına ve 6216 sayılı Kanun’un 45. maddesine göre Anayasa’da teminat altına alınan ve AİHS ve onun eki olan ancak Türkiye’nin tarafı olduğu ek protokollerde yer alan temel hak ve özgürlüklerden birinin kamu gücünü kullanan organlardan biri tarafından ihlal edildiği iddiasıyla herkes Anayasa Mahkemesine başvurabilir.

Bireysel başvuruyu düzenleyen Anayasa’nın 148. maddesi ile 6216 sayılı Kanun, bireysel başvuruya konu hakların her birini tek tek saymamış, bireysel başvuru yolunu Anayasa ve AİHS’in her ikisinde koruma altına alınmış haklarla sınırlandırmıştır. Başka bir deyişle sadece Anayasa’da veya sadece AİHS’de yer alan haklar için bireysel başvuru hakkı kullanılamayacaktır.

Federal Almanya, Türk doktrinin de sıklıkla kullandığı anayasal şikâyetin (Kılınç, 2008: 21-22), en iyi uygulandığı ülkelerin başında gelmektedir. Bireysel başvurunun işlevine ilişkin tartışmaları da Federal Alman Anayasa Mahkemesi kararlarında ve Alman doktrininde görmek mümkündür. Buna göre, bireysel başvuru subjektif ve objektif olmak üzere iki temel işleve sahiptir. Bireysel başvurunun subjektif işlevi kişinin temel hak ve özgürlüklerinin anayasa yargısı yoluyla korunması iken, hukuk düzenini korumak ve anayasa hukukunu geliştirmek objektif işlevini oluşturur (Göztepe, 1996: 14-18; Kılınç, 2008: 26).

Bireysel başvurunun birincil hedefi kişinin temel hak ve özgürlüklerini güçlü bir şekilde korumaktır. Ayrıca temel hak ve özgürlüklere ilişkin içtihatların zenginleşmesi, temel hakların anlaşılıp uygulanmasında birlik sağlaması, kamu otoritelerinin özellikle de yargı organlarının temel hakların korunmasında daha dikkatli olmaları bireysel başvurunun diğer başlıca işlevleridir (Kılınç, 2008: 27).

Anayasa Mahkemesine bireysel başvurunun en önemli fonksiyonlarından biri de etkin bir iç hukuk yolu kurmak ve böylece AİHM’e yapılacak başvuruları büyük ölçüde azaltmaktır. Etkin bir bireysel başvurunun varlığı sorunların iç hukukta çözülmesine olanak tanıyacak, böylece sorunun uluslararası bir yargı organının önüne gitmesine engel olacaktır. Toplumsal sorunların çözümlenmesine katkı sunuyor olması bireysel başvurunun işlevlerinden bir diğeridir. Örneğin Alman Federal Anayasa Mahkemesinin bireysel başvurular hakkında verdiği kararlar çok önemli sosyal sorunların çözümlenmesine imkân tanımıştır. Vicdani ret ve kürtaj hakkı, nüfus sayımı, kamu okullarında türban takılması, ortam dinlemesi gibi daha birçok sosyal sorun, Federal Anayasa Mahkemesince karara bağlanmış ve çözüme kavuşturulmuştur (Mellinghof, 2009: 32).

Göztepe (2011: 21), anayasa şikâyeti veya bireysel başvuruyu kabul eden ülkeler arasında şikâyet konusu haklar ve başvuru usulleri arasında farklılıklar olmakla birlikte anayasa şikâyetinin dört temel işlevi olduğunu belirtir. Bu temel işlevlerden birincisi hak ve hürriyetlerin dolaysız kullanımını sağlıyor olması ve koruması, ikincisi anayasaya uygun yorum ilkesinin kapsamını genişletmesi, üçüncüsü yargıda birliği sağlaması ve nihayet dördüncüsü yurttaşların demokratik bilinçlerinin gelişmesine katkıda bulunmasıdır.

Türk hukuku açısından da bireysel başvurunun işlevlerinin bu sayılanlardan ibaret olduğunu söylemek mümkündür. Zira anayasa değişikliğinin gerekçesinde; Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru ile temel hakların korunmasının amaçlandığı, etkin bir bireysel başvuru mekanizmasının kurulmasıyla haklar ve hukukun üstünlüğü temelindeki standartların yükseleceği, kişilerin temel hak ve hürriyetlerinin daha iyi korunacağı, devlet organlarını ve idare makamlarını anayasaya ve kanunlara daha uygun davranma konusunda zorlayacağı belirtilmiştir. Ayrıca bireysel başvuru yoluyla Anayasa Mahkemesine özgürlükleri koruma ve geliştirme görevi de verilmiştir (anayasa.gov.tr). Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruların başladığı 2012 yılından beri bu misyona uygun olarak vermiş olduğu kararlar, Mahkemenin kendisini de dönüştürmüş, temel hak ve hürriyetlerin korunması Mahkeme kararlarının temel eksenini oluşturmuştur (Arslan, 2021: 2).

Bireysel başvurunun önemli işlevlerinden biri de Türkiye aleyhine AİHM’de açılacak davaların önüne geçmek, adeta AİHM’e yapılacak başvurularda “*Anayasa Mahkemesini bir iç hukuk filtresi haline getirmek*” (Göztepe, 2011: 15). Nitekim Türkiye açısından artık ürkütücü boyutlara ulaşan ve uluslararası alanda kötü imaj oluşmasına neden olan AİHM başvuru sayısındaki artış, anayasa yapıcının bireysel başvuru mekanizmasını getirmesinin temel amaçlarından biri olmuştur.

Türk Anayasa Mahkemesinin bireysel başvurunun en önemli işlevi ve amaçlarından olan temel hak ve özgürlükleri koruyup koruyamadığının anlaşılabilmesi ancak Mahkemenin temel hak ve özgürlüklere ilişkin vermiş olduğu kararların içeriğine bakmakla mümkündür. AİHM’in içtihatlarından da yararlanan (Arslan, 2021: 2) Anayasa Mahkemesi, son yıllarda hak temelli yaklaşımına uygun olarak başörtüsü yasağından bildiriye imza atan akademisyenlere, tutuklu milletvekillerinden tutuklu gazetecilere, internet erişim yasaklarından kadının soyadı kullanımına kadar hemen her alanda kamuoyunun gündemini işgal eden çok sayıda önemli karara imza atmıştır.

ANAYASA MAHKEMESİNE BİREYSEL BAŞVURUNUN ETKİNLİĞİ, RİSKLERİ

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunun kurulmasının ana hedeflerinden biri temel hak ve hürriyetlerin korunmasıdır. Anayasa Mahkemesinin bu amaca ulaşıp ulaşmadığının anlaşılabilmesi için Mahkemenin verdiği kararların niteliği kadar, niceliği de önemlidir. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvuruların sayısal sonuçları bu açıdan büyük bir önem taşımaktadır. Anayasa Mahkemesinin 2022 yılı faaliyet raporuna göre Mahkemeye yapılan başvuru sayısı şu şekildedir:

Tablo 1: Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvuru sayısı.

Yıllar	Anayasa Mahkemesine Yapılan Bireysel Başvuru Sayıları
2012	1.342
2013	9.897
2014	20.578
2015	20.376
2016	80.756
2017	40.530
2018	38.186
2019	42.971
2020	40.402
2021	66.121
2022	109.779
TOPLAM	470.938

Kaynak: Anayasa Mahkemesi 2022 Yılı Faaliyet Raporu
(<https://www.anayasa.gov.tr/tr/yayinlar/yillik-raporlar/>).

Tablo 1’de görüleceği üzere Anayasa Mahkemesine yapılan başvuru sayısı oldukça yüksek olup Mahkeme ciddi bir iş yükü ile karşı karşıyadır. Federal Almanya Anayasa Mahkemesinin kurulduğu 1951 yılından 2023 yılına değin 254.276 (Federal Constitutional Court 2023 annual report, 2023: 67) bireysel başvuru yapıldığı düşünüldüğünde Türk Anayasa Mahkemesinin ne boyutta bir iş yükü ile karşı karşıya kaldığı daha iyi anlaşılacaktır. Bireysel başvurunun etkinliğini tehdit eden faktörlerden birincisi Mahkemenin bu iş yüküdür. Anayasa Mahkemesinin sahip olduğu diğer görevlerle birlikte bu iş yükü Mahkemenin ağır çalışmasına ve böylece temel hak ve hürriyetleri koruması beklenen Mahkemenin adil yargılanma hakkını ihlal eden bir odağa dönüşmesine neden olabilecektir. Bireysel başvurunun etkinliğinin sağlanabilmesi ancak Mahkemenin bu iş yükü ile başa çıkabilmesi ile mümkün olacaktır. Anayasa Mahkemesi artan işi yüküyle başa çıkabilmek için iki yöntem uygulamaktadır. Bunlardan ilki benzer şekilde iş yükü altında kalan AİHM’in uyguladığı “pilot karar” uygulamasıdır. Pilot karar, çok fazla sayıda başvurunun yapılmasına neden olabilecek yapısal ve sistematik bir sorunun çözülmesini ve böylece mağduriyetin hızlıca ortadan kaldırılmasını amaçlayan karar türü olarak tanımlanmaktadır (Cihangir, 2022: 35). Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü’nün 75. maddesinde düzenlenen pilot karar

uygulaması ile Mahkeme çok sayıda benzer davada bir tek davayı seçerek çözmekte ve yapısal sorunları ortaya koyarak ihlali giderecek organlara yol göstermektedir.

İkinci yöntem ise Mahkemenin yaptığı kabul edilebilirlik incelemesidir. Anayasa Mahkemesi yapılan başvuruları öncelikle kabul edilebilirlik kriterlerine göre incelemekte, bu kriterleri taşımayan başvuruları davanın esasına girmeksizin sonuçlandırmaktadır. Bir filtre işlevi gören bu işlemle Mahkeme, temelsiz ve uygun olmayan çok sayıda başvuruyu daha ilk aşamada elimine etmektedir. Nitekim Anayasa Mahkemesine yapılan 470.938 başvurudan, sonuçlandırdığı 375.017 başvurunun 298.059'unu kabul edilemez bularak karara bağlamıştır. Bu rakamlar, kabul edilebilirlik incelemesinin ne kadar hayati öneme sahip olduğunu göstermektedir.

Anayasa Mahkemesinin kabul edilebilir bularak incelediği dosyalardan hak ihlali bulmadığı dosya sayısı 960 iken, en az bir hakkın ihlal edildiğine karar verdiği bireysel başvuru sayısı ise 61.264'tür. Bu sayının yıllara göre dağılımı şu şekildedir:

Tablo 2: Anayasa Mahkemesinin en az bir hakkın ihlal edildiği yönündeki karar sayıları.

Yıllar	Anayasa Mahkemesinin En Az Bir Hakkın İhlal Edildiği Yönündeki Karar Sayıları
2013	75
2014	768
2015	1.827
2016	1.282
2017	1.025
2018	2.167
2019	1.225
2020	5.658
2021	11.830
2022	35.407
TOPLAM	61.264

Kaynak: Anayasa Mahkemesi 2022 Yılı Faaliyet Raporu (<https://www.anayasa.gov.tr/tr/yayinlar/yillik-raporlar/>).

Anayasa Mahkemesinin vermiş olduğu ihlal kararlarının ihlal edilen haklara göre dağılımıysa şöyledir:

Tablo 3: Anayasa Mahkemesinin ihlal edilen haklara göre verdiği ihlal kararları.

İhlal Edilen Hak	Karar Sayısı
Yaşam hakkı	208
Kötü muamele yasağı	540
Kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı	281
Adil yargılanma hakkı²	52.303
İfade özgürlüğü	2.653
Eğitim hakkı	9
Ayrımcılık yasağı	140
Din ve vicdan özgürlüğü	10
Maddi manevi varlığın korunması hakkı	99
Özel hayatın ve aile hayatının korunması hakkı	928
Mülkiyet hakkı	3.325
Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı	602
Örgütlenme özgürlüğü	73
Suç ve cezaların kanuniliği ilkesi	37
Masumiyet karinesi	22
Etkili başvuru hakkı	344
Bireysel başvuru hakkı	2
TOPLAM	61.264

Kaynak: Anayasa Mahkemesi 2022 Raporu (<https://www.anayasa.gov.tr/tr/yayinlar/yillik-raporlar/>).

² Bunun 49269'u makul sürede yargılanma hakkı kaynaklıdır.

Tablo 3’de yer alan verilere göre en çok ihlal kararı adil yargılanma hakkından gelmiştir. Temel hak ve hürriyetleri koruma görevine sahip olan yargının en çok ihlale neden olması dikkate değer bir husustur.

Anayasa Mahkemesine bireysel başvurunun kabul edilmesinin en önemli nedeni hiç kuşkusuz AİHM’e yapılan müracaatların önüne geçmek, AİHM’e başvurudan önce iç hukukta sorunları çözmektir. Adalet Bakanlığı verilerine göre bireysel başvurunun başladığı 2012 yılından itibaren AİHM’e yapılan başvuru sayısı şu şekildedir:

Tablo 4: AİHM’e yapılan başvuru sayısı.

Yıllar	AİHM’e yapılan başvuru sayısı
2012	16.876
2013	10.931
2014	9.488
2015	8.446
2016	12.575
2017	7.518
2018	7.107
2019	9.257
2020	11.750
2021	15.251
2022	20.100
2023	23.400

Kaynak: Adalet Bakanlığı 2023 Yılı İstatistikleri (<https://inhak.adalet.gov.tr/Home/BilgiDetay/10>).

31.12.2023 tarihi itibarıyla AİHM önündeki derdest dava sayısı 68.450’dir. Bu davalardan 23.400 (%34,2) tanesi Türkiye’ye karşı açılmıştır. Başka bir ifade ile her 3 derdest davadan biri Türkiye’ye ait olup Türkiye bu başvuru sayısı ile ilk sırada yer almaktadır.³ Türkiye’yi 12.450 başvuru ile Rusya, 8.750 başvuru ile Ukrayna, 4.150 başvuru ile Romanya takip etmektedir. Bu verilere göre Anayasa Mahkemesine bireysel başvurunun başladığı 2012 yılından sonra Türkiye’den AİHM’e yapılan

³ Türkiye AİHM başvurularında 2022 yılında birinci, 2021, 2020 ve 2019 yıllarında ikinci, 2018 yılında ise dördüncü ülke konumundadır. <https://inhak.adalet.gov.tr/Home/BilgiDetay/10>. Erişim: 15.03.2024.

başvurular azalmış olsa da bu azalış istikrarlı olmamış, özellikle 2019 yılından sonra düzenli bir artış yaşanmıştır. Gelineen noktada başvuru sayısı hâlâ oldukça yüksektir.

Bireysel başvurunun etkinliğini azaltabilecek en önemli risklerden biri de bireysel başvuru kararlarının uygulanmamasıdır. Anayasa Mahkemesinin vermiş olduğu bireysel başvuruya ilişkin kararlarının uygulanmaması Mahkemeyi AİHM'e başvuru öncesi gidilebilen etkili bir yargı organı olmaktan çıkarabilecek en büyük tehlikelerden biridir. Bir yargı organı olan Anayasa Mahkemesinin kararlarının icrası Anayasa'nın 138. maddesine göre anayasal bir zorunluluktur. Anayasa'nın 153. maddesine ve 6216 sayılı Kanun'un 66. maddesine göre Anayasa Mahkemesi kararları yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlar. Anayasa'nın ve Kanun'un bu hükmü Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruya ilişkin kararları açısından da tartışmasız bir şekilde geçerlidir. Anayasa Mahkemesi sadece ihlal kararı vermekle yetinmemekte ihlalin sonuçlarını ortadan kaldırılması için yapılması gerekenlere de hükmetmektedir. 6216 sayılı Kanun'un 50. maddesine göre Anayasa Mahkemesi bireysel başvuruda başvuru hakkının ihlal edilip edilmediğine karar verir. İhlal yönünde karar vermesi halinde ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılmasına hükmeder. İhlalin bir mahkeme kararından kaynaklanıyor olması halinde ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması amacıyla yeniden yargılama yapmak üzere dosyayı ilgili mahkemeye gönderir. Bireysel başvuruyu etkin kılacak olan da Mahkemenin bu ihlalin sonuçlarını ortadan kaldırılmasına hükmediyor olmasıdır.

Açık ve yoruma ihtiyaç bırakmayan bu Anayasa ve Kanun hükümlerine rağmen Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruya ilişkin bazı kararları çeşitli gerekçelerle uygulanmamaktadır.⁴ Son olarak Anayasa Mahkemesinin Şerafettin Can Atalay'ın bireysel başvurusuna (B.B. 2023/53898) ilişkin 25.10.2023 tarihli kararı İstanbul 13. Ağır Ceza Mahkemesi ve Yargıtay 3. Ceza Dairesi⁵ tarafından uygulanmamış, üstelik Yargıtay 3. Ceza Dairesi, kararı veren Anayasa Mahkemesi üyeleri hakkında suç duyurusunda bulunulmasına hükmetmiştir. Anayasa Mahkemesinin vermiş olduğu kararın uygulanmaması üzerine yapılan ikinci başvuruda (B.B. 2023/99744) verilen 21.12.2023 tarihli ikinci ihlal kararı da İstanbul 13. Ağır Ceza Mahkemesi ve Yargıtay 3. Ceza Dairesi⁶ tarafından ikinci kez uygulanmamıştır.

SONUÇ

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru hakkının tanınması bireylerin hak ve özgürlüklerinin korunması bakımından atılmış çok önemli bir adımdır. Bireysel başvuru sayesinde temel hak ve özgürlüklerin anayasa yargısı eliyle korunması, kamu gücü kullanan organların temel hak ve

⁴ AYM Şahin Alpay Başvurusu B. No: 2016/16092, Karar Tarihi : 11.01.2018; AYM Mehmet Hasan Altan Başvurusu B. No: 2016/23672, Karar Tarihi : 11.01.2018; AYM Kadri Enis Berberoğlu Başvurusu B. No: 2018/30030, Karar Tarihi: 17.09.2020. Anayasa Mahkemesinin uygulanmayan kararlarından kamuoyuna yansıyan önemli örneklerdir.

⁵ Yargıtay 3. Ceza Dairesinin 08.11.2023 tarih ve 2023/12611 E. 2023/... D. İş sayılı kararı.

⁶ Yargıtay 3. Ceza Dairesinin 03.01.2024 tarih ve 2023/12611 E. 2024/1 D. İş sayılı kararı.

özgürlüklerin korunması konusunda daha hassas davranmaları, özellikle yargı organlarının, önlerine gelen uyuşmazlıkların çözümünde AİHS hükümlerine ve AİHM içtihatlarına paralel kararlar verme konusunda çabalamaları sağlanacaktır. Ayrıca bireysel başvuru mekanizmasının etkin kullanılması hukuki ihtilafların iç hukuk içinde çözülmesine olanak tanıyacak ve böylece Türkiye aleyhine AİHM’de verilen kararların sayısında da önemli bir azalmaya yol açacaktır.

Bireysel başvurunun başladığı günden bugüne kadar geçen süre içinde Anayasa Mahkemesi önemli bir çaba ortaya koymuştur. Böylece Anayasa Mahkemesi binlerce uyuşmazlığı AİHM önüne gitmeden çözmüş, hemen her konuda vermiş olduğu çok sayıda kararla insan hakları alanında önemli bir bilgi birikimi elde edilmiştir. Ancak tüm çabalara ve beklentilere rağmen Anayasa yapıcının bireysel başvuru yolu ile elde etmek istediği amaçlardan bazıları halen gerçekleşmemiştir. Bireysel başvurunun en önemli amaçlarından biri olan AİHM önüne giden dava sayısının azaltılması hedefine ulaşamamış, Türkiye, Anayasa Mahkemesinin sonuçlandığı 375.017 bireysel başvuruya rağmen AİHM başvurularında ilk sırada yer almıştır. Bu durum yapısal sorunların devam ettiğini, insan haklarına ilişkin ihtilafları ilk elden çözmesi beklenen adli ve idari mercilerde sorunların çözülemediğini göstermektedir. Bireysel başvurunun insan haklarını koruma ve AİHM başvurularını azaltma şeklindeki anayasa koyucunun amaçlarına ulaşabilmesi için adli ve idari mercilerin vereceği kararları, işlem ve eylemleri AİHM ve Anayasa Mahkemesi içtihatlarını dikkate alarak gerçekleştirmeleri, bireysel başvuru kararlarının objektif etkisinin gerçekleşmesi, Mahkemenin vermiş olduğu kararlar gözetilerek insan hakları ihlallerinin azaltılmaya çalışılması gerekmektedir. Anayasa Mahkemesinin vermiş olduğu ihlal kararlarına benzer yeni başvuruların Mahkemenin önüne gelmesi bireysel başvuru sayısını sürdürülebilir olmaktan çıkarmakta, Mahkemenin iş yükünün ağırlaşmasına ve kararlarının gecikmesine neden olabilmektedir. Yine Anayasa Mahkemesi kararlarının yargı organlarıncı kimi zaman icra edilmemekte, aynı başvuru yeniden Mahkemenin önüne gelebilmektedir. Bu durum sadece başvuru sayısının artışına neden olmamakta, Anayasa Mahkemesi kararlarına uyulmaması bireysel başvurunun etkinliğini de azaltmaktadır. Bu halin devam etmesi, uzun bir çabanın sonucu elde edilen tüm kazanımları, bu arada Anayasa Mahkemesinin etkin bir iç hukuk yolu olduğu şeklindeki AİHM kararını tehlikeye sokacaktır. Ancak daha da önemlisi Anayasanın üstünlüğüne dayanan hukuk devleti vasfı onarılmaz bir şekilde zarar görecektir.

KAYNAKÇA

Akad, M., Dinçkol, B.V., Bulut, N. (2016). Genel Kamu Hukuku, Der Yayınları, İstanbul.

Akıllıoğlu, T. (1995). İnsan Hakları Kavram, Kaynaklar ve Koruma Sistemleri, AÜSBF İnsan Hakları Merkezi Yayınları Ankara.

Anayurt, Ö. (2019). Anayasa Hukuku: Genel Kısım (Temel İlkeler, Kavram ve Kurumlar), Seçkin, Ankara.

Arslan, Z. (2021). Türkiye’de İnsan Haklarının Korunmasında Bireysel Başvurunun Rolü, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/konusmalar/turkiye-de-insan-haklarinin-korunmasinda-bireysel-basvurunun-rolustar/>. Erişim 17.03.2024.

AYM Kadri Enis Berberoğlu Başvurusu B. No: 2018/30030, Karar Tarihi: 17.09.2020.

AYM Mehmet Hasan Altan Başvurusu B. No: 2016/23672, Karar Tarihi : 11.01.2018.

AYM Şahin Alpay Başvurusu B. No: 2016/16092, Karar Tarihi : 11.01.2018.

Baamonde, M.E.C. (2009). Amparo Başvurusu, Anayasa Yargısı, 26, 101-110.

Cihangir, A. (2022). Pilot Karar Uygulamasına Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Genel Bakış, İnsan Hakları Dergisi, 10, 35-43. https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/3003202316024536_inhakdergi10_inhakdergi10.pdf. Erişim: 17.03.2024

Donnelly, J. (1995). Teori ve Uygulamada İnsan Hakları, Çev. M. Erdoğan, L. Korkut, Yetkin Yayınları, Ankara.

Erdinç, T. (2015). Karşılaştırmalı Olarak Türk Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı (Anayasa Şikâyeti), TAAD, 20, 87-138.

Ergül, O. (2007). Türk Anayasa Mahkemesi ve Demokrasi, Adalet Yayınları, Ankara.

Federal Constitutional Court 2023 annual report, <https://www.bundesverfassungsgericht.de/EN/Presse/jahresberichte/jahresberichte.html;jsessionid=17DF964E0769EF37FE05C7D680235.internet001>. Erişim: 25.03.2024.

Göztepe, E. (1996). Anayasa Şikâyeti (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Göztepe, E. (2011). Türkiye’de Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikâyeti) 6216 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi, TBB Dergisi, 95, 13-40.

<https://inhak.adalet.gov.tr/Home/BilgiDetay/10>. Erişim: 15.03.2024.

<https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/6022024100041Avrupa%20C4%B0nsan%20Haklar%C4%B1%20Mahkemesi%202023%20Y%C4%B1%20C4%B0statistikleri%20De%20C4%9Ferlendirme%20Notu.pdf>. Erişim: 15.03.2024.

https://www.anayasa.gov.tr/media/8645/2022_yillik_rapor.pdf. Erişim: 15.03.2024.

https://www.anayasa.gov.tr/media/7465/gerekceli_anayasa_2021.pdf. Erişim: 15.03.2024.

Kalabalık, H. (2013). İnsan Hakları Hukuku Kavram, Uygulama, Hak ve Ödevler, Seçkin Yayınları, Ankara.

Kılınç, B. (2008). Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti) Kurumu ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği, *Anayasa Yargısı*, 25, 19-59.

Mellinghof, R. (2009). Federal Almanya Cumhuriyeti'nde Anayasa Şikâyeti, *Anayasa Yargısı*, 26, 31-44.

Salihpaşaoğlu, Y. (2009). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye: Bazı Rakamlar ve Gerçekler", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XIII, (1-2), 253-281.

Şimşek, O (1999). *Anayasa Hukukunda İnsan Onuru Kavramı ve Korunması*, (Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Yargıtay 3. Ceza Dairesinin 03.01.2024 tarih ve 2023/12611 E. 2024/1 D. İş sayılı kararı.

Yargıtay 3. Ceza Dairesinin 08.11.2023 tarih ve 2023/12611 E. 2023/.... D. İş sayılı kararı.